

Nogle vestjyske Markeder.

Af T. Kragelund og Niels Møller*).

Som andre gamle Købstæder havde Varde og Ribe fra ældgammel Tid Eneret til at holde Markeder paa deres Egn. Ikke blot forfulgte de det ulovlige Forø og Lændprang, men de modarbejdede ogsaa de Markeder i Distriktet, som Enkeltpersoner eller Samlingspladser havde faaet Tilladelse til at afholde, og søgte at faa dem forbudt.

Vi skal nu høre lidt om nogle af disse Markeder uden for Købstæderne.

Vilslev Marked. Frederik Gersdorff til Kjærgaard fik under 9. Marts 1697 Tilladelse til at afholde Markeder 1. Marts og 1. September ved sin Gaard, Kjærgaard, med Heste og Kvæg for alle og enhver, som kan købe og sælge, dog at al Ting dermed skikke-
ligen tilgaar. Markederne afholdtes i Vilslev, men kun ét Aar. Ribe By protesterede og fik Markederne forbudt. De skadede Ribe altfor meget, og der kunde »lettelig«
begaas Toldsvig. Gersdorff forsøgte senere at faa den tabte Bevilling, men det lykkedes ikke. —

Endrup Marked. Ved Skads Herreds Tingsted i Lille Endrup, Vejrup Sogn, havde der i nogen Tid været holdt et aarligt Marked »straks efter Hellig 3

*) Afsnittet indtil Tømmerby Marked er skrevet af T. Kragelund og Resten af Niels Møller.

Konger«. Ribe Borgere klagede i 1783 til Regeringen over Markedet, som kaldtes et betydeligt Marked med alle Slags Kram og Træ-Vare, endvidere foregav de, at Markedet ikke skulde være autoriseret ved kgl. Anordning, men »meget præjudicerer Byen«. ^{13/8} 1783 bestemte Regeringen da, at Ribe maatte forundes endnu et Krammarked, saa den ialt havde 4; men Markedet »ved Skads Herreds Tinghus maa fremdeles vedblive og der drives Handel med Træ-Vare og saadanne Ting, som Bonden til Avlings Drift behøver, men ikke med nogen anden Slags Handel af Kram-Vare eller deslige«.

Endrup Marked fortsatte da, til det ved Reskript af ^{12/3} 1819 flyttedes til *Holsted By*. Markedsdagen var næste Søgnedag efter Hellig 3 Kongersdag.

Tømmerby Marked. Ved Reskript af 2. Febr. 1847 tillodes, at »der aarligen den 14. Febr, maa i Tømmerby i Sneum Sogn i Skads Herred afholdes et Marked med Trævarer samt hyad Bonden til sin Avlings Drift behøver«.

Markedet i Tømmerby afholdtes hvert Aar i Februar fra 1847 indtil 1866 den 20. Februar, der var det sidste.

Tømmerby Marked var i de ca. 20 Aar, det eksisterede, et stærkt besøgt Marked, ikke med Heste og Kreaturer, men derimod var der mange Handlende med Trætøj, River, Spader, Skovle, Spjarrer, Plejlsagler, Treben, Stripper, Kar og Baljer m. m. Smøden var der med Legner og Knive, Rokkedrejerne med Spinderokker og Karter, Sadelmageren med Seletøj og saaledes i en Uendelighed.

Markedsbesøgende kom til Stede fra en meget vid Omkreds.

I Februar Maaned var Vejret ikke altid Markedsvejret og særlig ikke, naar Himmel og Jord stod i et af Snefog.

Men hvorledes end Vejret var, kom der mange Mennesker.

Foraars- og Efteraarsmarkederne i Ribe og Varde hørte til Aarets store Begivenheder, ogsaa Tømmerby Marked regnedes med.

Pen og Blæk fandtes i en Del Hjem, men skrive Breve til Familier og Venner brugtes ikke. Markederne var Nyhedscentralerne, hvor det ikke blot kom an paa selve Handelen. — Markedet var det store friske Pust ind i Dagliglivet. I mange Tilfælde var Konen med for at være med ved Handelen, men ogsaa for at opsnappe Nyheder. Familie og Bekendte mødtes, der blev fortalt om Konfirmationer, Barsler og Bryllupper, baade hvad der var sket og hvad der kunde ventes. Der blev ogsaa indledet ægteskabelige Forbindelser, aftalt om Afstaaelse af Gaarden, hvis ellers de unge vilde, som de gamle bestemte. I de fleste Tilfælde fulgte de unge Forældrenes Bestemmelser. Dagen blev aftalt, at de skulde komme for at se paa Gaarden og faa aftalt, hvor stor Aftægt der skulde svares. Sønnens og Datterens Mening om dette Spørgsmaal kom i anden Række.

Dagligdags Ting i Aaret, der var gaaet, blev ogsaa drøftet, een spurgte til en Ko, der blev købt sidste Aar paa Markedet, en anden til en Hest. Der blev fæstet Tjenestefolk, og alt imens blev der handlet og drukket Lidkøb.

Mange Koner var med til Markedet for at passe paa Manden, saa alle Pengene ikke blev givet ud til Punche, naar han solgte enten en Hest eller en Ko.

Markedet var noget helt andet end Sammenkomsten

om Søndagen ved Kirken. Det var kun Sognets Folk, der mødtes, men det var dog en Forandring i Dagliglivet; det var bare det alvorlige med Kirkegangen som Baggrund. Markedet var derimod Lystighed og saa det bedste, alle de mange, der ikke havde set hinanden et Aar eller mere, traf sammen. Deraf det gamle Udtryk: Træffes vi ikke før, saa træffes vi til næste Aar paa Vorbasse Marked.

Var der mange til Marked om Dagen, saa kom der ligesaa mange om Aftenen. Mange unge vilde til Marked for at danse.

Markedsdagsaftenen i Tømmerby var der Dans i Storstuerne i hver eneste Gaard, og det var hele Natten til den lyse Dag. Min Fader var som ung Musiker. Ofte fortalte han, at han een eneste Gang havde spillet en Markedsnat i Tømmerby, men ogsaa kun den ene Gang, for noget værre vildt og tøjlesløst havde han ikke været Vidne til.

Dansen foregik i en stor 3-Fags Stue, Belysningen var nogle Tællelys, der stod i Vindueskarmen, men der var næsten halvmørkt; bedre var det ikke, at de dansende var mere eller mindre paavirket af Spiritus. Det værste, fortalte Far, skete ud paa Natten. I eet Nu blev Lysene slukket, og saa var alle i Stuen i vildt Slagsmaal. Fader aabnede et Vindue og sprang ud af det. Det vigtigste for ham var, at Violinen ikke blev knust, en lille Skramme fik den, og den findes paa den endnu. Det var som sagt første og sidste Gang at Fader spillede ved Tømmerby Marked.

Efter den søde Kløe kommer den sure Svie, siger det gamle Ord. Markederne var imødeset med Længsel, men for mange var det dyrt og gav smertelige Erfaringer. Det mente de gamle, naar de sagde: Der kommer mange Slags Folk til Marked.

Nowe vel hoer, ander vel stjæel,
en Diel vel kyef, o flier vel sæel.

Til de unge lød det: »Fik du en Markedskæreste?« Alle vidste, at hvis en Karl eller Pige ingen Kæreste kunde faa og gerne vilde, saa behøvede de bare at drage til Marked, men Resultatet var for det meste derefter. Blev de gift, og Livet formede sig mindre heldigt, blev der sagt: »Æ Mærkenskjærrester duer et, faa di frys ihjel den føst Vinter, helder ow smælder di den føst Sommer«.

Mange af den Tids Unge saa derfor med Foragt paa Markedsdansen og betragtede det som en Skam, hvis en eller anden af Omgangskredsen havde været med.

Alligevel var det noget af et Savn, at Tømmerby Marked blev ophævet, og de følgende Aar blev der flere Gange gjort Forsøg paa at atter at faa et Marked paa Egnen. I 1884 blev der sat et Arbejde i Gang for Afholdelse af et Marked, og denne Gang lykkedes det.

Aalbæk Marked. Gaardejer og Møller Laust Knudsen i Aalbæk Mølle og Købmand Schmidt i Vong lagde sig særlig i Selen for at faa Markedet oprettet. Det viste sig, at denne Gang gik det forholdsvis let. Tilbudet var ogsaa godt. Laust Knudsen tilbød at udlægge 5 Tdr. Land gratis og uden Dyrkning til Markedsplads Vest for Aalbæk Mølle.

Den 12. Oktober 1885 afholdtes det første Aalbæk Marked, som formede sig noget lignende som Tømmerby Marked, dog med den store Forandring, at det nu var et Efteraar marked og et Kreaturmarked. Kreatur og Hestetilførslen var meget stor. Det var en meget passende Aarstid. Dyrene kom lige fra Engene og blev solgt til Handelsmændene, der skulde skaffe

Staldkreaturer og Heste til de store Gaarde paa Østkysten eller Øerne. Var der mange Dyr. til Marked, saa var Tilstømningen af Mennesker, særlig om Eftermiddagen, endnu større. Der var Børn, Unge og gamle Mennesker i stort Tal. Det var Egnens Festdag. Børnene havde fri fra Skole.

Det gamle Ord, at Jyder gerne vil handle, gav sig rigtig Udslag paa Aalbæk Marked og ikke mindst for at faa Lidkøb. Der var Eksempler paa, at et Dyr blev solgt baade 5 og 7 Gange med kun 50 Øres Fortjeneste til Sælgeren, bare for Lidkøbets Skyld. Konerne var paa Markedet som hjemme til Stede, naar der skulde handles.

En Mand og hans Kone stod med en gammel graa Ko. Manden vandrede frem og tilbage mellem Punchteltene og Koen! adskillige Lidkøb havde han været med til. Endelig kom der en Køber til Koen og gav et Bud. Manden maatte støtte sig til Koen, imens han med drævende Stemme henvendte sig til Konen: »Hva sejer du, Muer, ska vi sæl Graas?« Hvorledes det gik, er noget andet, men givet er det, at Konen var den bestemmende baade ude og hjemme, hvad ogsaa her, som mange andre Steder, var nødvendigt.

Den vestjydske Kvinde havde gammel Hævd paa at være med paa Raad, og sandelig var der mange, der forstod at vurdere baade Heste og Kreaturer, saa vel som at være medbestemmende i Gaardens Drift.

Foruden Heste og Kreaturer var der mange Faar til Markedet. Smaagrise var der ingen af. — Paa et stort Stykke af Markedspladsen var der Krammarked, hvor der solgtes Spinderokke, Malkestole, Plejle, sorte Potter, Lurfade, Seletøj, Kurve, Træsko, Træs og Hornskeer m. m. Fynboerne (Humlemændene) kom ogsaa til Markedet og falbød deres Humle.

Nogle Steder blev der falbudt Honningkager, 5 i Bundtet til 10 Øre, og Figurkager, formede som Mænd og Koner, samt Hjertekager, alle overtrukket med rød Sukker-Glasur og paamønstret med hvide Sukkerstriber. Figurkagerne havde gerne Inskriptioner. Det var et lille Stykke Papir, der var paaklistret, og hvorpaa der stod ømme Ord, f. Eks.;

Giv mig dit Hjerte,
saa lindrer min Smerte.

eller et andet:

Er vi for unge,
hvad gør saa dette,
vi siger lidt modig,
det Tiden vil rette.

Disse Figurkager var i mange forskellige Størrelser. Priserne var 5, 10 og 25 Øre Stykket.

Paa Aalbæk Marked blev der ogsaa solgt Æbler, Pærer og Blommer. For mange af Børnene var Markedsdagen den eneste Dag i hele Aaret, de smagte Frugt; derfor gik Frugthandelen strygende. Mange Børn havde fra Sommeren sparet nogle Ører sammen, for disse skulde der købes Æbler paa Aalbæk Marked.

Karrusellen havde ogsaa stor Tiltrækning. Det var bare saa kedeligt med Pengene, for brugtes de paa Karrusellen, blev der ingen til Æbler.

Hans Ingvarsten fra Kragelund fortæller fra Aalbæk Marked, hvorledes han som Dreng kom af Sted. — »Jeg havde købt Æbler og spist dem, og de sidste Penge havde jeg kørt op paa Karrusellen. Jeg vilde saa gerne have en Tur igen og klamrede mig saa til en af Karrusellens Sidestænger og kørte med. Dette opdagede Karruselmanen, og han gav mig et Stød, saa jeg hvirvlede over i en Potttekones Udstilling af Gryder og Fade. Skaarene ringlede mig om Ørerne.

Jeg fik mig samlet sammen ovenpaa Forskrækkelsen, og saa løb jeg, ja, næsten sprang af Sted hjemefter. Pottekonens Forbandelser over mig syntes jeg at kunne høre helt til Grygaard. Min Legekammerat Engelbrecht var løbet efter mig. Vi stod nu begge og var kede af det hele. Markedsdagen, som vi begge havde glædet os til, syntes vi nu var fuldstændig ødelagt. Hjem med det samme vilde vi nødigt, men gaa over til Markedet igen turde vi ikke. — Vi vandrede saa rundt ved Grygaard og hørte og saa paa de mange Mennesker og Dyr der var samlet. En lille Tid efter listede vi ind i den store Stue og kravlede ned under de lange Borde, hvor Markedsgæsterne sad og fik Kaffe og Punche, nogle sad og spillede Firkort. En Gang faldt der en Toøre og en Femøre ned paa Gulvet. Vi blev ivrige og tænkte, hvad mon det kan blive til, falder der saadan Penge paa Gulvet, kan vi snart komme ovenpaa. Vi opdagede snart, at under Bordet ved Kortspillerne faldt adskillelige Femø og Tiører. Der faldt ogsaa en Femogtyveøre; men saa gik det galt. En af Kortspillerne rejste sig og sagde: »Nu gaar det ikke længere med den store Hund, den maa herrut.« I en Fart var vi kravlet væk og løb udenfor. — Glade var vi begge to. — Nu havde vi Penge til Æbler og kunde komme hjem, som vi havde tænkt.«

Aalbæk Marked var ogsaa tilført Kørestude. Jørgen Svendsen fra Mulvad Mark kørte i mange Aar med Stude. Et Aar mente han, at nu skulde Studene sælges, han vilde have Russerheste. Jørgen Svendsen fik ikke Studene solgt, og Sønnen, Svend, der var 10 Aar, fik Besked paa at trække hjem med Studene. Det vakte stor Opmærksomhed paa Markedet, da Drengen sprang op paa den ene af Studene, der var ridetam. Sindig og støt gik Studene hjemefter med den lille

Rytter. Han svingede Farvel med Kasketten, og Folkesmængden saa efter Studerytteren saa længe han kunde ses.

Ved den ene Side af Hestes og Kreaturmarkedet var der opstillet en hel Række Telte, som Folk kaldte Punchetelte. Der kunde være over et Dusin. Over Indgangsdøren stod paa et Skilt, hvem der var Indehaver.

Mange Beværterbevillinger havde ogsaa Ret til at opstille Telt paa Markeder. Der var Telt fra Korskroen, Posthuskroen, Gredstedbro Kro og foruden Telte fra Beværtere i Ribe, Varde og Holsted.

I Nærheden af Teltene var der opstillet Kraftprøver, som var godt besøgt. Det var Mænd og Karle, der ikke havde Anledning til at komme med til Lidkøb. De gik da hen til Kraftprøven for at prøve Kræfter om en Omgang Kaffepunche.

Adskillige Teltejere hentede Vandet til Kaffen ved Brønden paa Aalbæk Møllegaard, men op paa Dagen blev dette for besværligt, det var nemmere at gaa ned til Sneum Aa efter Vandet; helt renligt og appetitligt var det ikke, da adskillelige af Markedsgæsterne søgte ned i de lange Siv ved Aakanten, hvor de forrettede baade det ene og det andet. Teltholderne tog ikke Hensyn til dette, thi Kaffen og Brændevinen gav Smagen.

De mange Lidkøb kunde efterhaanden sætte Blodet i Kog og særligt da, hvis to, der havde et gammelt Melleinværende, mødtes.

Der var hvert Aar til Aalbæk Marked en kendt Handelsmand, der hed Stork. Naar han var fuld, blev han grov og opfarende. Det var han ogsaa et Aar paa Markedet overfor en kendt Mand fra Tjæreborg, der kaldtes Ulv. Bondemanden var stor og kraftig. Sindig

og med Alvor rejste han sig fra Bænken i Teltet, hvor de sad, og slog Næven ned i Bordet foran Handelsmand Stork, idet han sagde, »om han ikke troede, at en Ulv kunde plukke en Stork.« Handelsmanden blev tavs — men Sætningen gik som Slagord over i Folkemunde.

Paa Markedet var der naturligvis ogsaa et Dansetelt, der aabnedes midt paa Dagen. Det var Femøres Dans, senere blev det Tiøres Dans. To Mand leverede Musikken, og to Mand stod i Døren for at modtage Penge og for at faa de dansende ud inden næste Dans eller ogsaa betale igen.

Det var et uforglemmeligt Syn at se saadan en Markedsdans; det var ikke bare unge Mennesker. De gamle Heste- og Kreaturdrivere raabte paa Konerne og Piger fra Krammarkedet og Kageteltene, som de kendte fra andre Markeder, at nu skulde de have en Svingom. Manden maatte saa passe Handelen imens.

Danseteltet var for det meste helt overfyldt, og saa var der en Raaben og Skrigen, Hujen og Hvinen, saa kun de allernærmeste kunde høre Musikken. Men hvad gør det, som Manden sagde, naar bare Kællingen morer sig.

Paa Aalbæk Mølle havde Laust Knudsen ogsaa Beværtning, dog ikke de første Aar, Markedet afholdtes. Senere fik han Bevilling i 3 Dage, det var Dagen før og efter Markedet. Kaffepunchene kostede 10 Øre pr. Stk. og 3 for 25 Øre. De solgtes ogsaa i Favnevis for en Krone. Laust Knudsen sagde: Forretningen er god nok, for hver Punch koster mig kun 3 Øre.

Paa de senere Markeder var alt stegen. 2 Puncher kostede 25 Øre. Middagsmad leveredes for 1 Krone, Frokost samme Pris. Det var altid Aal i Gele, en Ret som mange rigtig kunde lide.

»Grygaard«.

Grygaard ligger øst for Sneum Bro paa Skraaningen, mellem Agermarken og Aaengen. Da Aalbæk Marked var paa det højeste som Egnens store Marked, var *Grygaard* næsten et helt Fæstningsværk af Kreaturer og Heste. Gaardens Ejer Rasmus Rasmussen og Hustru Ingeborg var to kendte og afholdte Personligheder. *Grygaard* havde hele Vejen rundt i Ydervæggene Jernringe, $1\frac{1}{2}$ Al. fra Jorden og med ca. 3 Al. imellem. Igennem disse Ringe var trukket et stærkt Stykke Reb. Dette Reb var til at binde Heste og Kreaturer ved.

De forskellige store Handelsmænd havde saa et bestemt Sted at henvise til. Gottfredsen fra Lundgaard ved Ribe, der var en stor Kreaturhandler, havde altid Sidelængen mod Vest. Johannes Bendixen, altid kaldet Johannes Kløj fra Jedsted, der ogsaa drev en meget stor Kreaturhandel, havde altid den vestlige Sidelænge inde i Gaarden. Hestehandler Hans P. Hansen fra Hunderup med Kendingsnavn Hans Peder Møller, havde Østlængens Østside til Hestene.

Saaledes havde de forskellige Handelsmænd et større eller mindre Stykke, enten en Husende eller et Stykke inde i Gaarden eller ogsaa foran Stuehuset, hvor der var en Række høje, runde Sten med Jernstang henover Toppene. Ved denne Stang blev der bundet mange Kreaturer.

Paa Markedet købte de forskellige Handelsmænd Heste og Kreaturer med Besked at levere ved Grygaard, og saa en bestemt Tid om Eftermiddagen kom Vedkommende for at betale og give Lidkøb.

Konen Ingeborg var fra Nørregaarden i Hunderup af den paa hele Egnen kendte Tobiassenske Slægt. Ingeborg forstod at være Værtinde for Markedsgæsterne, derfor hørtes Navnet Ingeborgs Gry baade her og der, ogsaa paa Markedet.

Naar Handelsmændene om Morgenen drog forbi Grygaard til Markedet, var de fleste et Øjeblik inde i Gaarden for at sige Goddag til Rasmus og Ingeborg, og naar de gik, lød det altid: »Ingeborg, vi kommer jo som vi plejer, naar vi er sulten.«

Punchene hos Ingeborg kostede 10 Øre og Middagsmad, fersk Suppe med Boller samt Kød og Kartofler, kostede 50 Øre. Der var mange fra Ribegnen og sydfra, som altid havde fast Spisested hos Ingeborgs Gry.

Fra 1895 blev der afholdt to Markeder i Aalbæk, et Marked i April og saa det sædvanlige Oktober Marked.

Markederne begyndte at skifte Karakter. Krammarkedet svandt næsten ind til ingenting og ligesaa den festlige Glans. Tilstrømningen af Børn og Unge blev mindre.

Den 15. April 1901 og 7. Oktober 1901 var de sidste Markeder i Aalbæk. Derefter flyttedes de til Bram-

minge. I 1911 fik Bramminge et tredje Marked, der afholdtes i August. Fra 1922 fik Bramminge 5 Markeder aarligt, der afholdtes i Marts, April, Juli, September og Oktober.

Egnsmarkederne saavel som Markederne i Købstæderne Ribe og Varde har ikke mere den Festlighed og Lystighed over sig som Markederne, der afholdtes før Aarhundredskiftet.

(Kilder: Fra Ribe Amt VII 821. Kgl. Rescripter, Resolutioner og Collegialbreve ^{13/8} 1783, ^{12/3} 1819, Departementstidende ^{12/3} 1819.)
